

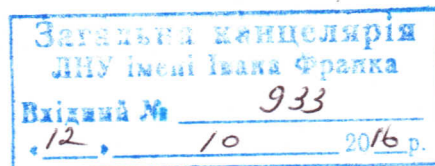
В І Д Г У К

офіційного опонента – д. філол. н., проф. А.М. Приходька – на дисертацію Х.Б. Кунець "*Прагматика безособових синтаксичних структур в англомовному науковому тексті гуманітарного спрямування*" [Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 190 с.], подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Текст є найбільш складним та суперечливим рівнем у системі мови, оскільки саме в тексті актуалізуються усі основні її функції, саме в тексті сходяться й взаємодіють усі рівні мовної системи, і сам він стає об'єктом інтердисциплінарних розвідок. Феноменологія тексту виявляє значні розходження поглядів, висуває численні теоретичні проблеми, ставить дослідника перед необхідністю пошуку нових методів і підходів у дослідженні мови.

Одним із таких підходів є комунікативний, який розглядає текст і як результат взаємодії окремих рівнів мови, і як самостійний рівень цієї системи, а також як суб'єкт і водночас як об'єкт мовленнєвої діяльності. У центрі уваги такого підходу знаходяться питання таксономії текстів, організації, збереження і репрезентації знань, а також його прагматичний потенціал. Текст має пряме відношення до ключового питання лінгвістичної науки – питання про співвідношення мовлення й мислення, а тому розробки в галузі текстотворення мають першочергове, методологічне значення для мовознавства. І з цієї точки зору кожна серйозна робота в такому напрямі має безперечну наукову цінність.

До однієї із таких робіт належить і дисертація Х.Б. Кунець, яка присвячена дослідженню шляхів і способів використання безособових синтаксичних структур (БСС) у тексті. Не випадково, що з часів О.І. Москальської з її класичною "Лінгвістикою текста" в мовознавстві час від часу робляться спроби віднайти системні закономірності щодо синтаксичного аранжування тексту. Однак спеціальних праць, предметом аналізу яких стало б комплексне дослідження БСС у структурі англомовного гуманітарного тексту, нам не відомо. Концентруючи свою увагу на прагматиці БСС у тексті, робота Х.Б. Кунець якраз і спрямована на заповнення цієї епістемічної лакуни, що свідчить про її *актуальність*.

Усвідомлюючи ту істину, що не можна досягнути неосягнуване, авторка здійснила цілком виправданий дедуктивний крок, чітко спрямувавши рух своєї наукової думки від загального до часткового, а саме: "наукова комунікація – гуманітарний текст – безособове речення – прагматика". Звузивши об'єкт свого дослідження до розумного мінімуму, вона тим самим зуміла побачити в частині ціле, а в цілому – частину, що повністю відповідає принципам і постулатам синергетики.

Не можна сказати, що категорія "безособове речення" цілком випала із кола зору лінгвістики. Навпаки, воно притягувало увагу дослідників різних мов у різні часи та в різних аспектах. Однак дослідження його прагмасемантичної організації, заданої потребами текстової комунікації, на матеріалі англійської мови проводиться вперше. Цей факт, а також з'ясування статусу БСС в інформаційній структурі тексту, де вони завжди виступають як важливий фокальний елемент, рівно як і опис комунікативного навантаження цього речення у дискурсивному просторі наукового тексту гуманітарного спрямування, обґрунтовані та описані авторкою, засвідчують вагому *наукову новизну* її роботи.

До здобутків дисертації Х.Б. Кунець належить і доведення того факту, що безособові речення англійської мови проявляють різну генрологічну поведінку. Зокрема, найвища їх частотність спостерігається у текстах з філософії, найнижча – з літературознавства. З іншого боку, на увагу заслуговує й встановлена авторкою закономірність щодо продуктивності структурних різновидів БСС, згідно з якою найбільш поширеними є БСС з інтродуктивним *it*, дещо менше – акцентуальні конструкції, а найменш – власне безособові. В усіх гуманітарних текстах БСС частіше трапляються у функції не контрастивного, а інформаційного фокусу.

Такий підхід є своєрідним містком, який виводить здобувачку на більш високий виток аналізу – макросистемний. Вона переконливо доводить, що ця конструкція, будучи зцементованою своїми внутрішніми структурно-семантичними і функціонально-комунікативними властивостями, є одиницею молекулярного порядку, яка має сенс не тільки і не стільки в контексті своїх внутрішніх зв'язків. Лінгвістично привабливою вона є насамперед своїми зовнішніми зв'язками, бо зорієнтована усім своїм єством не в середину самої себе, а далеко за свої межі. І два її імпліцитні вектори – анафоричний і катафоричний – виявляються органічно зануреними у глибини текстової матерії. Це є найвища телеологія продукування й

використання БСС у мовленні, що чітко усвідомлює та проводить упродовж всієї дисертації її авторка.

У повній відповідності з цією телеологічною настановою, а також з основною метою та конкретними завданнями авторка вибудовує й композицію своєї роботи, яка складається з традиційних для філологічної дисертації трьох розділів – одному теоретико-методологічному і двох дослідницьких, що відбиває співвідношення $\frac{1}{3} :: \frac{2}{3}$, яке якраз і є оптимальним для наукових праць філологічного профілю.

У першому розділі визначено теоретико-методологічні передумови дослідження, розглянуто досвід вивчення БСС у загальному синтаксисі та синтаксисі англійської мови, розглянуто проблематику БСС як органічної частини наукового тексту з позицій лінгвофілософії та лінгвокогнітології запропоновано систему формальних критеріїв ідентифікації БСС на підставі модального чинника, а також викладено методичну базу дослідження з її принципами, процедурами й техніками.

У другому розділі БСС піддаються евалюації з точки зору різних лінгвістичних теорій – граматичних, історичних, трансформаційних з урахуванням картографічного підходу, бо такий аналіз розкриває їхню структуру на глибинному рівні і є головним мотиватором їхнього комунікативного використання. Тут же здійснено їх кількісний аналіз та класифікацію за структурними особливостями.

У третьому розділі аналізуються власне прагматичні властивості БСС, їх функціонування як модального оператора, евіденційної стратегії та їхня здатність проектувати пресупозиції. Тут також розглядається їхня інформаційна структура – зокрема, розташування безособових конструкцій, які виражають оцінку, чи виділяючих конструкцій у лівій периферії висловлень, у позиції фокуса, та їх комунікативне навантаження у цій позиції.

Оцінюючи дисертацію Х.Б. Кунець у цілому, можна стверджувати, що вона цілком упоралася з поставленими завданнями. Проте складність цих завдань не могла не позначитися на деяких недоліках, які викликали такі зауваження:

1. Постулюючи основною метою "з'ясування прагматичних параметрів функціонування безособових синтаксичних структур в англomовному науковому тексті гуманітарного спрямування" (с. 10), авторка чомусь підпорядковує цій меті лише два завдання, які хоча і є близькими до прагматики, але не є тотожними їй. Таку

диспропорцію вкрай важко пояснити з огляду на заявлену предметну область. Важко пояснити і той факт, що другий, центральний розділ роботи повністю присвячено структурно-семантичній типології БСС, що суперечить постульованому Ч. Моррісом розумінню прагматики як відношенню знака до його користувача. На жаль, у дослідницькій частині цієї праці взагалі не розглядаються такі ключові категорії прагматики, як локуція, іллокуція і перлокуція. Насправді ж Х.Б. Кунець дотримується у своїй праці триєдиного аналізу за алгоритмом "форма – зміст – функція", що є методологічно правильним. Але ж тоді незрозуміло, чому це не знайшло свого відображення в назві роботи і, відповідно, в меті та її завданнях? Замінивши в цій назві навіть один-єдиний термін "прагматика" на термін "прагма-семантика", авторка повністю відбила би дух і букву своєї доволі цікавої роботи.

2. Це міркування перекликається і з третім розділом роботи "Комунікативно-прагматичні параметри вживання безособових синтаксичних структур в англомо-вному науковому тексті гуманітарного спрямування", в якому аналіз БСС зосере-джено на двох складниках: а) модальності, б) інформаційній структурі БСС. Оби-дві проблеми мають відношення не тільки до прагматики, але й до семантики, а точніше – до когнітивної семантики. Стосовно модальності. Тут дивує надзвичай-на ускладненість системи, яку взяла за основу авторка, бо в ній хитросплітаються логічні та лінгвістичні характеристики модальності (за Ф. Палмером). То ж хоті-лося б дізнатися, наскільки виправданим для мети і завдань дисертації є таке пе-ретинання? Продовжуючи далі, зауважимо, що в роботі чомусь не використано більш наочні для текстології праці українських лінгвістів з цієї проблеми – профе-сорів О.Л. Бессонової, Г.І. Приходько, І.В. Смущинської. Стосовно другого склад-ника – інформаційної структури. Тут не зовсім чітко прокладено межу в предметі аналізу: йдеться про інформаційну структуру висловлення, що містить БСС, чи йдеться про інформаційну структуру тексту, що містить висловлення з БСС?

3. Особливо зупинюся на висновках. Проблема полягає в тому, що вони, по-перше, не завжди повно відбивають результати й положення відповідних розділів, по-друге, містять рисунки (с. 103) і навіть посилання (с. 104), чого в них не пови-нно бути. По-третє, вони виявляються часто спрямованими на процедурні момен-ти дослідження. Зокрема, метамовні формули припустової модальності типу "ана-ліз дає підстави стверджувати" (с. 49), "аналіз показує" (с. 101), "дослідження до-

диспропорцію вкрай важко пояснити з огляду на заявлену предметну область. Важко пояснити і той факт, що другий, центральний розділ роботи повністю присвячено структурно-семантичній типології БСС, що суперечить постульованому Ч. Моррісом розумінню прагматики як відношенню знака до його користувача. На жаль, у дослідницькій частині цієї праці взагалі не розглядаються такі ключові категорії прагматики, як локуція, іллокуція і перлокуція. Насправді ж Х.Б. Кунець дотримується у своїй праці триєдиного аналізу за алгоритмом "форма – зміст – функція", що є методологічно правильним. Але ж тоді незрозуміло, чому це не знайшло свого відображення в назві роботи і, відповідно, в меті та її завданнях? Замінивши в цій назві навіть один-єдиний термін "прагматика" на термін "прагма-семантика", авторка повністю відбила би дух і букву своєї доволі цікавої роботи.

2. Це міркування перекликається і з третім розділом роботи "Комунікативно-прагматичні параметри вживання безособових синтаксичних структур в англомо-вньому науковому тексті гуманітарного спрямування", в якому аналіз БСС зосере-джено на двох складниках: а) модальності, б) інформаційній структурі БСС. Оби-дві проблеми мають відношення не тільки до прагматики, але й до семантики, а точніше – до когнітивної семантики. Стосовно модальності. Тут дивує надзвичай-на ускладненість системи, яку взяла за основу авторка, бо в ній хитросплітаються логічні та лінгвістичні характеристики модальності (за Ф. Палмером). То ж хоті-лося б дізнатися, наскільки виправданим для мети і завдань дисертації є таке пе-ретинання? Продовжуючи далі, зауважимо, що в роботі чомусь не використано більш наочні для текстології праці українських лінгвістів з цієї проблеми – профе-сорів О.Л. Бессонової, Г.І. Приходько, І.В. Смущинської. Стосовно другого склад-ника – інформаційної структури. Тут не зовсім чітко прокладено межу в предметі аналізу: йдеться про інформаційну структуру висловлення, що містить БСС, чи йдеться про інформаційну структуру тексту, що містить висловлення з БСС?

3. Особливо зупинюся на висновках. Проблема полягає в тому, що вони, по-перше, не завжди повно відбивають результати й положення відповідних розділів, по-друге, містять рисунки (с. 103) і навіть посилання (с. 104), чого в них не пови-нно бути. По-третє, вони виявляються часто спрямованими на процедурні момен-ти дослідження. Зокрема, метамовні формули припустової модальності типу "ана-ліз дає підстави стверджувати" (с. 49), "аналіз показує" (с. 101), "дослідження до-

водить / показує " (с. 102, с. 169, с. 170), "дослідження свідчить" (с. 49), "висновки..., зроблені в дисертації" (с. 107), "слід зазначити" (с. 168), що їх рясно використано у висновках, не сприяють експланаторності отриманих результатів. Ще меншою мірою цьому сприяє той факт, що загальні висновки не узагальнюють встановлені закономірності, а подекуди повторюють матеріал і методику дослідження. Підкреслення того, що і як встановлювалося, а не того, що було встановлено / відкрито / доведено, переміщує акцент з відкритих закономірностей в об'єктивно існуючому стані речей у бік їхньої суб'єктивної інтерпретації. Висновки слід формулювати як декларативи найвищого ступеня узагальнення, сконденсованими майже до телеграфного стилю.

4. Зауваження та побажання технічного порядку:

- якщо перший розділ присвячено "теоретико-методичним передумовам дослідження БСС у науковому тексті, то й описувати в ньому слід було б не лише БСС, а й теорію тексту;

- певні пасажі дослідницьких розділів (напр., 3.1) слід було б винести в теоретико-методологічний розділ;

- рисунки в дисертації слід не лише нумерувати, але й підписувати (2.1 – 2.10, 3.7 – 3.12);

- далеко не всі позиції бібліографії оформлено згідно з діючими нормами;

- в авторефераті слід було б також відобразити методику аналізу та добору матеріалу, яка є в дисертації.

Таким чином, з урахуванням структурного, семантичного, модального та інформаційного аспектів, вважаю, що рецензована дисертація має чітко виражене когнітивно-комунікативне спрямування, що повною мірою відповідає пріоритетним напрямам сучасної лінгвістики. І про це слід було б писати відверто і прямо. Проте висловлені зауваження не знижують загальну вартість роботи, а, навпаки, призвані послужити авторці в її майбутній творчій діяльності.

Достовірність результатів, вірогідність положень і висновків забезпечується, на наш погляд, опрацюванням солідного списку фахової літератури, застосуванням коректних методів дослідження, за допомогою яких оброблено значний обсяг фактичного матеріалу. Достовірність результатів підкріплюється численними рисунками й таблицями.

Усе сказане дозволяє зі всією впевненістю говорити про вагомий внесок авторки в теорію тексту в цілому та в структурно-семантичну концепцію без особового речення, зокрема, що безперечно складає *теоретичне значення* її дослідження. *Практична значущість* роботи полягає не тільки в можливостях використання у практиці викладання англійської мови та у практиці перекладу. На наш погляд, здобутки дисертанта мають і соціально прикладний характер: знайомство з результатами цієї роботи буде корисним також і для психологів, політологів, журналістів, тобто того кола фахівців, хто так чи інакше має відношення до наукової гуманітаристики.

Автореферат є за своїм змістом ідентичним основним положенням дисертації, а фахові *публікації* висвітлюють її основний зміст.

Отже, на підставі детального знайомства з текстом дисертації "Прагматика безособових синтаксичних структур в англійському науковому тексті гуманітарного спрямування" вважаю, що вона за своїм духом і буквою повністю відповідає пп. 11–13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженому Кабінетом Міністрів України 24.07.2013 № 567, а її авторка, Кунець Христина Богданівна, цілком *заслуговує* на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету

А.М. Приходько

Підпис доктора філологічних наук,
професора **Анатолія Миколайовича ПРИХОДЬКА** засвідчую :

Вчений секретар

Запорізького національного технічного університету

В.В. Наумик